

ILUSTROWANY SŁOWNIK SŁÓWEK ŚLĄSKICH

CUGYM
W PRZESZŁOŚĆ

Zuzanna
Gniewek

Paulina
Guguła

Laura
Stencel

Słownik Słówek Śląskich

Autorstwo:

Zuzanna Gniewek

Paulina Guguła

Laura Stencel

Oprawa wizualna i skład:

Michał Rychlewski

Spis Treści:

• Słowa od prezydenta	str.	3
• Szkoła	str.	4-5
• Rodzina	str.	6-7
• Dom	str.	8-9
• Meble	str.	10-11
• Ubrania	str.	12-13
• Części ciała	str.	14-15
• Jedzenie	str.	16-19
• Zjawiska pogodowe	str.	20-21
• Pory roku	str.	22-23
• Zwierzęta	str.	24-25
• Komunikacja	str.	26-27
• Kopalniane	str.	28-29
• Świąteczne	str.	30-31
• Wyrażenia	str.	32-34
• Podziękowania	str.	36

Drodzy Czytelnicy,

Dzisiaj Katowice są miastem nowoczesnym, gdzie rozwijają się nowe technologie, przemysł spotkań, a także nauka. Nasze miasto jest ośrodkiem, w którym funkcjonuje szereg firm z branży IT i e-sportu, jesteśmy gospodarzem znaczących konferencji i kongresów na całym świecie, a najbliższe miesiące poświęcimy na przygotowania do wydarzeń związanych z przyznaniem tytułu Europejskiego Miasta Nauki 2024. Patrząc w przyszłość, podkreślamy jednak swoją historię. W naszym mieście nowoczesność przenika się z tradycją, widać to na przykładzie architektury w Strefie Kultury, ale i w innych obszarach.

Chcemy, by młodzież, od której zależy przyszłość nas wszystkich, uwzględniała w swojej perspektywie także aspekt tradycji i naszego pochodzenia. Postawiliśmy na edukację regionalną, która ma ogromne znaczenie w procesie kształtowania i podtrzymywania tożsamości związanej ze wspólnotą konstytuującą się wokół „Małej Ojczyzny”. Poszukiwanie własnego miejsca w świecie, budowanie podmiotowości, definiowanie wartości wyznaczających cele i dążenia to uniwersalne elementy procesu dojrzewania każdego młodego człowieka. Poznanie historii i dziedzictwa kulturowego miejsca, z którego się wyrasta pozwala na zbudowanie poczucia przynależności oraz świadomości własnej podmiotowości, co jest niezwykle istotne, zarówno w wymiarze indywidualnym jak i wspólnotowym. Zrozumienie unikalności i wyjątkowości miejsca swojego pochodzenia, tworzy również przestrzeń otwartości na wszelką inność i odrębność, budując platformę porozumienia, szacunku oraz międzykulturowego dialogu. Właśnie dlatego, od 2018 roku realizujemy w katowickich szkołach ponadpodstawowych autorski program edukacji regionalnej pn.: „Serce Metropolii – Katowice moje miejsce na Ziemi”.

Poznanie i utrwalanie wiedzy o regionie pozwala młodym ludziom na zrozumienie otaczającej rzeczywistości, zbudowanie obrazu siebie w szerszym kontekście społeczno-kulturowym i przyjęcie odpowiedzialności za los zbiorowości, której są częścią. Przejawem takiego właśnie regionalnego aktywizmu, rozbudzonego podczas zajęć edukacji regionalnej jest słownik, który trzymacie w rękach. Został on stworzony przez uczennice IV Liceum Ogólnokształcącego im. gen S. Maczka w Katowicach, w ramach projektu „Cugym w przeszłość”.

z życzeniami przyjemnej lektury
Marcin Krupa
prezydent Katowic

SZKOŁA

DŁUGOPIS – FILÓK

KREDKI – KRYKLOKI

KSIĄŻKA – KSIÖNŹKA

NAUCZYCIEL – RECHTÖR

OŁÓWEK – BLAJSZTYFT

ELEMENTARZ – ŚLABIKÖRZ

LINIJKA – LYNIJÖRZ

PLECAK – RUKZAK

UCZEŃ – SZKOŁÖK

ZESZYT – HEFT

RODZINA

BABCIA - ÖMA

DOM - CHAŁPA

DZIADEK - ÖPA

KUZYN - BRATANIEC

RODZEŃSTWO - RODZYŃSTWO

TATA - TATULEK

CIOCIA - UJNÖ

DOM WIELORODZINNY - FAMILÖK

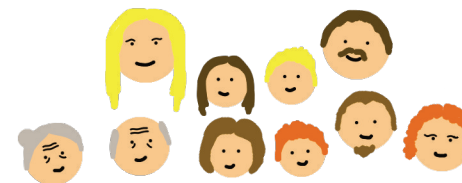
DZIEWCZYNA - FRELKA

MAMA - MAMULKA

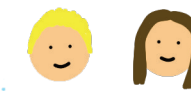
RODZINA - FAMILIJÖ

CHŁOPAK - KARLUS

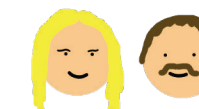
DZIECI - BAJTLE

KUZYNKA - SIOSTRZYNICĄ

RODZICE - ÖJCOWIE

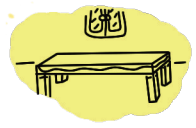
WUJEK - UJEK

DOM

JADALNIA - JÖDALNIA

KUCHNIA - KUCHYŃ

ŁAZIENKA - KÖMPIELKA

PIWNICA - PYWNICA

POKÓJ - IZBA

POKÓJ GOŚCINNY - ŚWIETNICA

PRZEDPOKÓJ - ANTRYJ

SALON - ZALÖN

STRYCH - GÖRA

SYPIALNIA - SYPIALKA

MEBLE

BIURKO – SZRAJBTISZ

FOTEL – ZESEL

KANAPA – SZEZLÖNG

LAMPA WISZĄCA – AMPLA

SZAFKA – SZRANCZEK

FIRANA – GARDINA

ŁÓŻKO – BET

KREDENS – BYFYJ

OKNO – ÔKNO

SZAFKA NOCNA – NACHKASTLIK

BLAT – TABLES

FOTEL NA BIEGUNACH – KOLYBÖK

KOMODA – WERTIKO

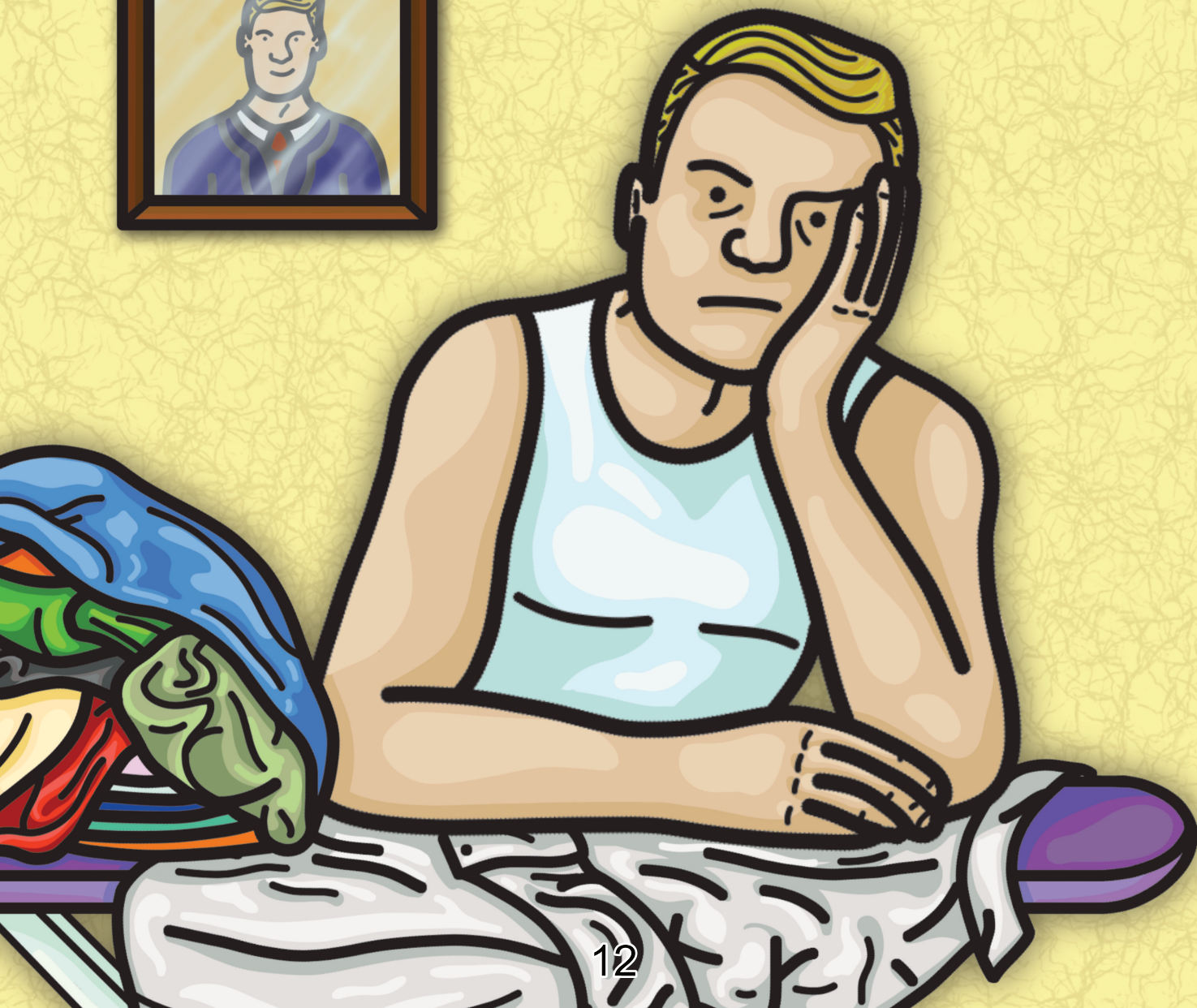
LUSTRO – ZDRZADŁO

SZAFKA – SZRANCZEK

UBRANIA

BLOZA – JAKŁA

BUT – STRZEVIK

BLUZKA – JACZKA

CZAPKA – MYCKA

GARNITUR – ANCOG

KĄPIELÓWKI – BADYJE

KAMIZELKA – WESTA

SKARPETKI – FOZEKLE / ZOKI

KOSTIOM KĄPIELOWY – BADYANCOG

KOSZULA – HYMDA

KOSZULA NOCNA – NACHTHYMDA

REKAWICZKI – GLAZYJKI

SPODNIĘ – GALOTY

SPÓDNICA – KIECKA

SWETER – CWITER

SUKIENKA – KLAJD

MAJTKI – BATKI

MARYNARKA – SZAKIET

PŁASZCZ – MANTEL

ŻAKIET – JAKŁA

CZĘŚCI CIAŁA

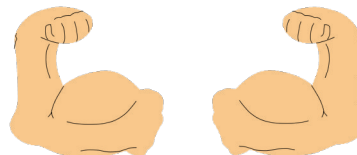
BRZUCH - BACHŌRZ

NOGA - SZWAJA

RĘCE - RYNCE

WŁOSY - WOSY

GŁOWA - KEPA

OCZY - ÔCZY

TWARZ - FYRNIÖK

DŁOŃ - DŁOŃ

NOS - SZNUPÖK

STOPA - DEPA

JEDZENIE

CZASOWNIKI:

JEŚĆ – JEJŚ

JEŚĆ KOLACJĘ – WIECZERZAĆ

MLASKAĆ – MLACKAĆ

PICĆ – ŻŁOPAĆ

ROBIĆ MASŁO – KLYCIEĆ

MIĘSO – MIYNSO:

BARANINA – SZKOPINA

PARÓWKA – ÔPLEREK

SZYNKA – SZŌNKA

ŚLEDŹ – ŚLYDŹ

WOŁOWINA – BYDLINA

NABIAŁ – NŌBIOŁ:

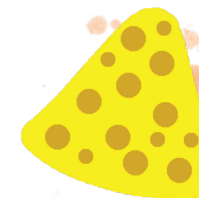
MAŚLANKA – MAŚLŌNKA

SER – SYR

SER TOPIONY – SZMYRKYJZA

ŚMIETANA – ŚMIETŌNA

TAWRŌG – TWŌRŌG

OWOCE - ÔWOCE:

BRZOSKWINIA – AJERFLAOMA

CZEREŚNIA – CZEŚNIA

JABŁKO – JABKO

JAGODA – BYRKA

POMARAŃCZA – APLUZ'INA

POTRAWY:

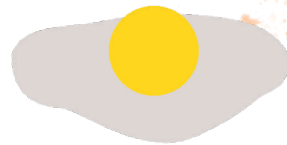
JAJKO SADZONE – ZECAJ

KANAPKA – KLAPSZNITA

RACUCHY – AJERKUCHY

ROLADA (CIASTO) – ZAWIJÖK

ROSÓŁ – POLYWKA

PRZYPPRAWY - DOPRAWY:

LIŚĆ LAUROWY – LISTEK BOBKOWY

MIĘTA – MYNTA

PIEPRZ – PFEFER

ROMIANEK POSPOLITY – KAMELKI

SÓL – ZALC

SŁODYCZE - LUKRECYJE:

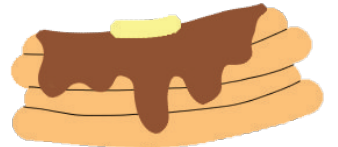
CUKIEREK – BÖMBÖN

CZEKOLADA – SZEKULADA

KAKAO – KAKAU

NALEŚNIKI – PAŃPUCH

LUKIER – LUKER

WARZYWA - GYMIZY:

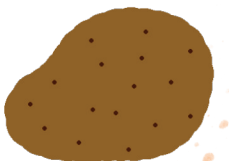
KALAFIOR – BLOMYNKRAUT

KALAREPA – ÖBERIBA

FASOLA – FANZÖLA

POMIDOR – TÖMATA

ZIEMNIAK – KARTÖFEL

ZJAWISKA POGODOWE

CHMURY - CHMÖRY

MGŁA - KALNE NIEBO

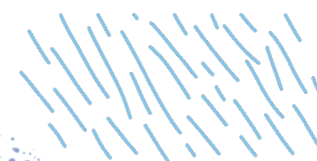
SZRON - ÔSZEĆ

WIATR - WIATER

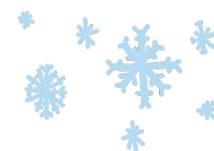
DESZCZ - DYSZCZ

MRZAWKA - SIÖMPA

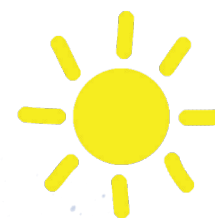
ŚNIEG - ŚNIYG

GRAD - KROPY

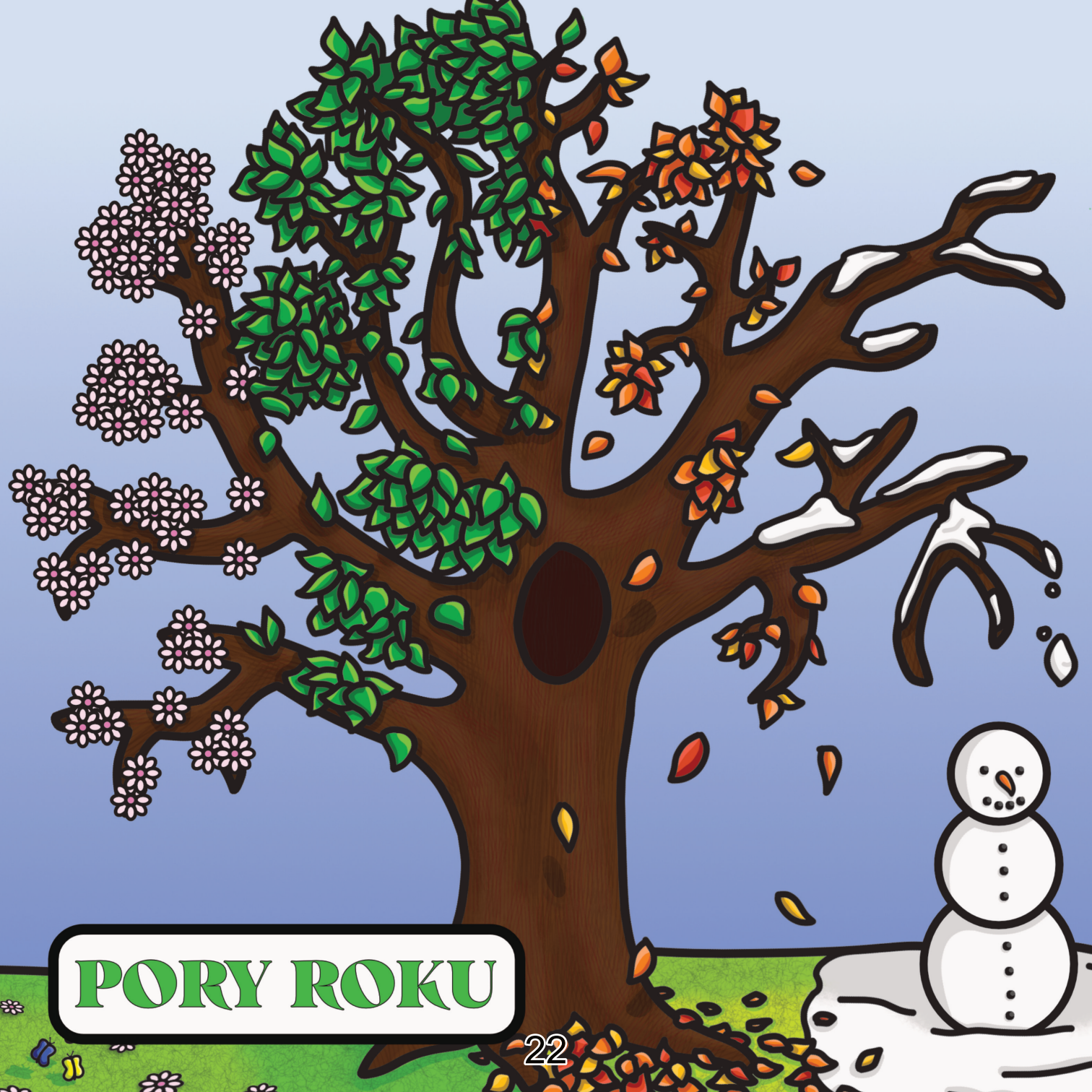

SŁOŃCE - SŁÖŃCE

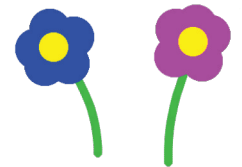
TĘCZA - DYNGA

PORY ROKU

WIOSNA - JÖR:
 KONEWKA - POLYWACZKA
 KWIATY - BLUMY
 NASIONO - ZIÖRKO
 OGRÖD - ZYGRODA
 PĄCZKI KWIATOWE - KNOSPY
 PTAKI - PTÖKI
 TRAWA - TRÖWA
 TULIPAN - TULPA

LATO:
 BASEN - BASYN
 JEZIORKO - PLOSO
 KOLONIE - KOLÖNIJE
 LENISTWO - LESERSTWO
 OGNISKO - FOJERA
 OPALIĆ SIĘ - ÖGOREĆ
 PLAŻA - SZTRAND
 OPAŁ - HICA
 WAKACJE - FERYJE
 WYCIECZKA - WISZER

JESIEŃ - PODZIM:
 BŁOTO - CIAPLYTA
 DYNIA - BANIA
 GRZYBY - GRZIBY
 JARZĘBINA - JARZYM BINA
 KASZTAN - KASZTÖN
 LIŚCIE - LISTKI
 MROK - MROKEW
 PARASOL - PARYZÖL
 ZMIERZCH - ŚĆMIYWEK
 ŻOŁĄDŹ - AJCHEL

ZIMA:
 BAŁWAN - ŚNIYGULÖK
 LÖD - LÖD
 ŁYŻWIARZ - SZLYJÖRZ
 ŁYŻWY - SZLYNZUCHY
 MROŻNY CZAS - GOŁÖMROZIE
 MRÖZ - MRÖZ
 NARCIARZ - SKIJORZ
 NARTY - SKISY
 SANIE - KLYNCZARY
 SZADŹ - ÖSZADZIELINA

ZWIERZĘTA

ĆMA, MÓL - MOTA

INDYK - PULTOK

KOMAR - KOPRUCH

ŁASICA - ŁASKA

MYSZ - MYSZA

SARNA - SORNIK

TRZMIEL - ĆMIYL

GORYL - GORILA

KOGUT - KOKOT

KUROPATWA - CHROPAWKA

MOTYL - SZMATERLOK

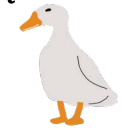
ROBAK, OWAD - CHROBOK

ŚLIMAK - SZNEKA

GĘŚ - LIWA

JELEŃ - LEŁUŃ

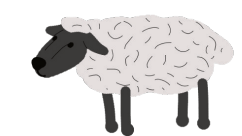
KOZA - CIGA

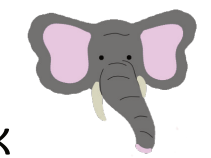
MAŁPA - AFA

OWCA - BYRKA

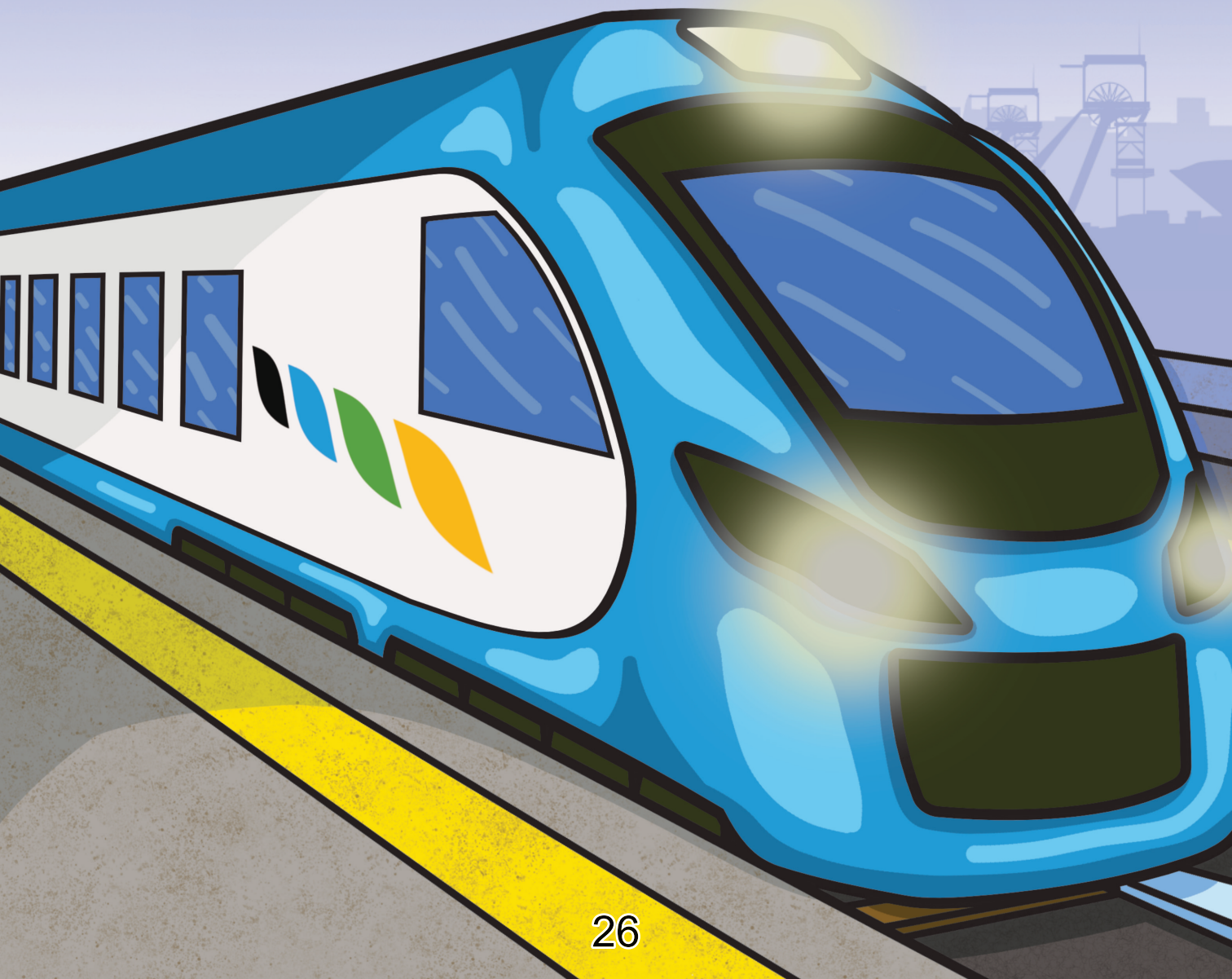
SŁOŃ - ELEFANT

ZAJĄC - HAZOK

KOMUNIKACJA

AUTO - AUTŌK

MOTOCYKL - MOTŌR

POCIĄG - CUG

ROWER - KOŁO

SAMOLOT - FLIGER

STATEK - SZIF

TRAMWAJ - SZTRASBANA

TROLEJBUS - ŐUBUS

ULICA - SZTRASA

KOPALNIANE

DNIÓWKA – SZYCHTA

GÓRNIK – GRUBIORZ

„GÓRNICZE MŁOTKI”, HERB BRANŻY – PYRLIK I ŻEŁOSKO

IMADŁO – SZRAUBSZTOK

KOPALNIA – GRUBA

ŁOPATA DO WĘGLA – HERCOWA

SZTYGAR – SZTAJGER

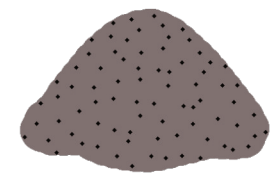
UBRANIE ROBOCZE – ARBAJTANCUG

WINDA – SZOLA

WYSYPISKO – HOŁDA

ZWROTNICA LUB UCHWYT NP. DŹWIGNI- WAJCHA

ŚWIĄTECZNE

30

ADWENT – ADWYNT

BOŻE NARODZENIE – BOSKIE GODY

25.12

CHOINKA – GÖJIK

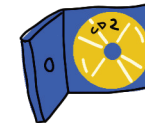
KOLĘDA – KOLYNDÄ

KOLĘDNICY – PASTUSZKI

KOLĘDOWANIE – POŁAZY

KOŚCIÓŁEK – KOŚCIELICZEK

OBRUS – SERWET

OPŁATEK – ÖBLATEK

PIERNIK – FAFERNIÖK

PREZENT – SZCZODRŃK

SZOPKA BETLEJEMSKA – STAJENKA BETLEJEMSKA

WIGILIA – WILIJŌ

24.12

ŻYCZENIA – POWINSZOWANIA

ŻYCZYĆ – WINSZOWAĆ

31

DEJ POZÓR!

~~ĆMIE SIĘ~~
JAK JO LI PRZAJA!

WYRAŻENIA

ABSOLUTNA RACJA - RYCHTYK PROWDA

BYLE CO - MIMRY Z MAMRAMI

CHODZIĆ Z ŻYCZENIAMI - PO WINSZU CHODZIĆ

DO NICZEGO - DO LUFTU

GADASZ GŁUPOTY - FULOSZ JAK MOLORZ

JEST MI OBOJĘTNE - MIE TO PIKO

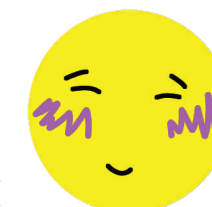
KOCHAM CIĘ - JAK JO CI PRZAJA

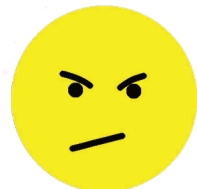
NIE GADAJ GŁUPOT - NIY FANZOL

NIE MOGĘ ZŁAPĄĆ ODDECHU - LEDWO ZIPIA

NIE WSTYDŹ SIĘ - NIY GAŃBUJ SIY

NIE WYTRZYMAM - NIY SZCZIMIA

NIE WYTRZYMAM Z WAMI - JO JUŻ NI PORADZA Z WAMI

ODCZEP SIĘ - SKOCZ MI NA PUKEL

PRZECIĄGAĆ SIĘ - SZTREKOWAĆ SIĘ

ŚCIEMNIA SIĘ - ĆMIE SIĘ

UPODOBNIĆ SIĘ DO KOGOŚ - PODAĆ SIĘ NA KOGOŚ

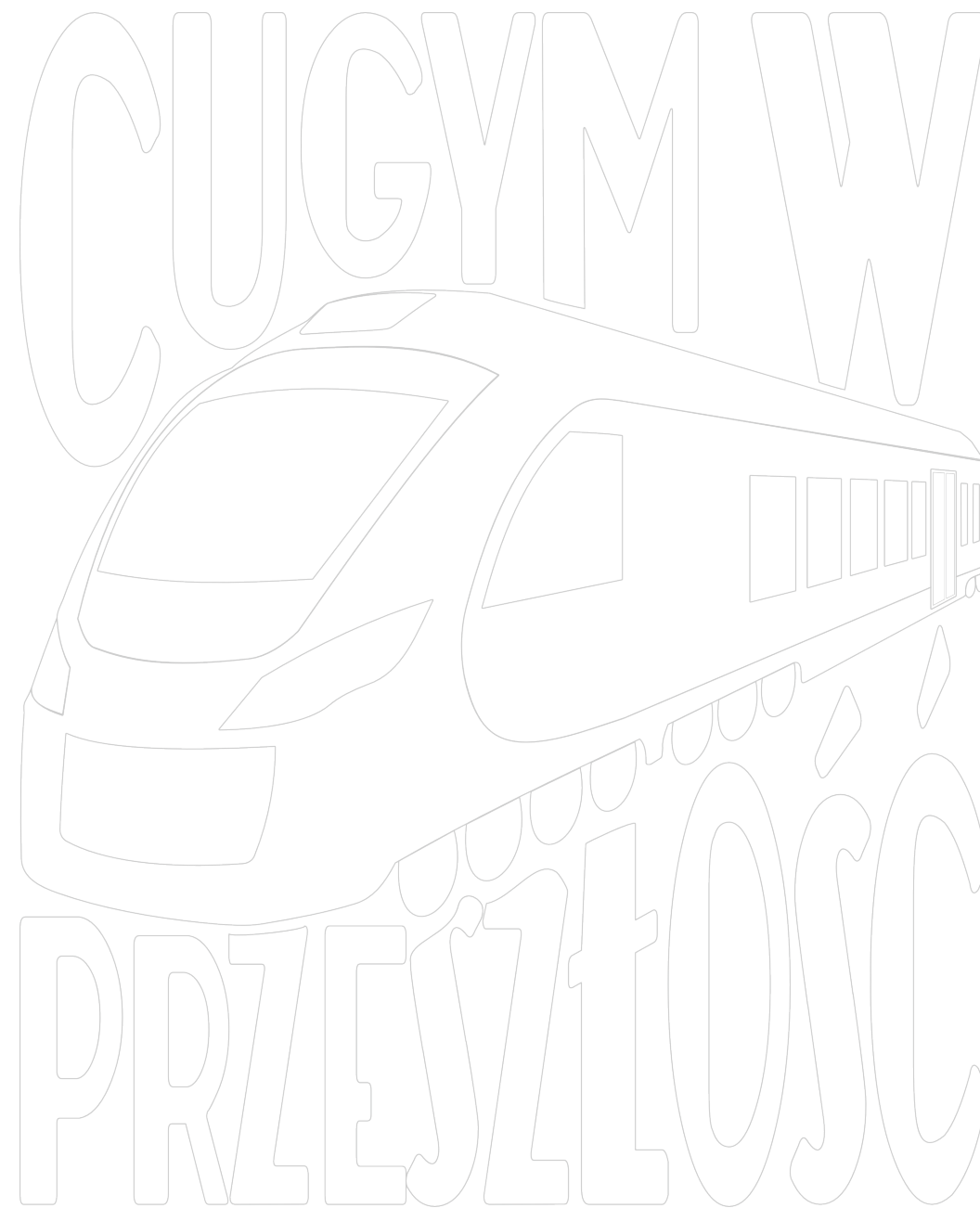
UWAŻAJ - DEJ POZÓR

W OSTATNIM MOMENCIE - NA ÔSTATNI DRIKER

ZAFUNDOWAĆ SOBIE COŚ - LAJSTNŌŃĆ SE COŚ

ZARAZ DOSTANĘ NA GŁOWĘ - JO ZARAZ DOSTANA NA DEKEL

Podziękowania

Na początku chcielibyśmy podziękować Fundacji Zwolnieni z Teorii za organizację olimpiady, która otworzyła przed nami najróżniejsze możliwości rozwoju i odkryła w nas pokłady miłości do Śląska. Gdyby nie Wy, zapewne same żyłybyśmy w nieświadomości piękna miejsca, w którym mieszkamy.

Serdecznie dziękujemy Miastu Katowice – a szczególnie Wydziałowi Edukacji i Sportu - za pomoc w realizacji ostatecznego celu, czyli wydaniu i rozpropagowaniu naszego słownika, oraz przekazaniu cennej wiedzy potrzebnej w realizacji naszej inicjatywy.

Podziękowania należą się również wszystkim naszym partnerom: firmie PGA AGRO, drukarni Drukorz, Związkowi Górnośląskiemu, klubowi TKKF Pionier Tychy, Młodzieżowej Radzie Miasta Katowice, Młodzieżowemu Sejmikowi Śląskiemu oraz patronom medialnym: Radiu Silesia, Radiu Express FM, serwisowi Śląska Opinia, gazecie Nasze Katowice i innym.

Szczególne podziękowania ślemy dla nauczycieli IV Liceum Ogólnokształcącego im. gen. Stanisława Maczka w Katowicach, którzy inspirowali nas przez dwie edycje olimpiady. Kierujemy je szczególnie do Pani Dyrektora mgr Katarzyny Ziemięcej za pomoc i wsparcie na każdym etapie realizacji projektu. Dziękujemy mgr Annie Komoniewskiej, która namówiła nas na rozpoczęcie przygody ze Zwolnionymi i bez wytchnienia trzymała za nas kciuki; mgr Barbarze Kowacek – Jędrasik za pomoc ze wszelakimi trudnościami i zaszczepienie w nas śląskości na lekcjach edukacji regionalnej oraz wszystkim innym nauczycielom zaangażowanym w naszą ideę.

Dziękujemy naszej mentorce – Ali Kucharskiej - za niezliczone pokłady cierpliwości, każdą dawkę motywacji i całą wiarę w nasz pomysł od początku, kiedy nasze idee dopiero kiełkowały. Dzięki Twojej pomocy zaszłyśmy bardzo daleko i właśnie wydajemy własny słownik.

Dziękujemy również Olivierowi Halupczokowi, który z backstage’u nieustannie nas dopingował, pomagając za każdym razem gdy go potrzebowałyśmy.

Wielkie pokłady wdzięczności kierujemy również do naszych grafików- Pauliny Budki oraz Michała Rychlewskiego – za zaprojektowanie wszelkich materiałów wizualnych dla „Cugym w przeszłość”.

Nic nie udałooby się jednak bez wsparcia naszych rodzin i przyjaciół. Wszystkim naszym obserwatorom i obserwatorkom ogromne dzięki! To właśnie Wy motywowaliście nas do pracy. Jeżeli chociaż jedna osoba dzięki naszej inicjatywie pokochała Śląsk, to nasz cel został osiągnięty!

Podsumowując – dziękujemy Wam Wszystkim za to, że jesteście z nami!

Zuzia, Paulina i Laura

IV Liceum Ogólnokształcące im. gen. Stanisława Maczka w Katowicach

„Cugym w przeszłość” to kampania społeczna zainicjowana w ramach Ogólnopolskiej Olimpiady Zwolnieni Z Teorii, rozpoczęta przez trzy uczennice IV Liceum Ogólnokształcącego im. gen. Stanisława Maczka w Katowicach - Zuzannę Gniewek, Paulinę Gugułę oraz Laurę Stencel. Projekt został zainspirowany programem autorskim Miasta Katowice „Serce Metropolii - Katowice moje miejsce na Ziemi”. Celem kampanii jest popularyzacja Śląska i zwrócenie uwagi na wartość naszej regionalnej tożsamości. Na co dzień inicjatywa opiera się na aktywności w mediach społecznościowych. Projekt znajdziecie na Instagramie, Facebooku i Tik Toku. Umieszczane są tam materiały z zakresu kultury i historii Śląska. Hasło projektu to: „W przeszłość Śląskø odmetry weznie Cie nasz cug zaklynty” - zatrać się w ślōnskim regionalizmie!

Ilustrowany słownik słówek śląskich jest wynikiem drugiej edycji kampanii. Jest to przyjemna dla oka książka ze słówkami śląskimi. W dzisiejszych czasach coraz powszechniejszym problemem jest zanikanie świadomości regionalnej. Ludzie coraz mniej utożsamiają się z miejscem, z którego pochodzą. Śląsk jest bardzo ciekawym obszarem, lecz wiele osób wstydzi się, że stąd pochodzi. Tutejsza kultura jest wyjątkowa i właśnie tym słownikiem oraz całymi działaniami projekt „Cugym w przeszłość” ma to udowodnić. Słownik jest skierowany zarówno dla młodszych, jak i starszych osób. Mamy nadzieję, że ta książka ułatwi naukę języka śląskiego. Miłyj nauki!

